

System edukacji w Maroku

System edukacji w Maroku jest bardzo podobny do systemu francuskiego. Wynika to z historii współczesnej Maroka i faktu objęcia przez Francję środkowej części kraju 44-letnim protektoratem. Wiąże się to nie tylko z podziałem poziomów nauczania na wzór francuski, ale także z dużą rolą języka francuskiego w szkolnictwie.

Ponad 50 lat po odzyskaniu niepodległości przez Maroko francuski nadal pozostaje drugim co do znaczenia i popularności językiem w kraju. Obecnie w Maroku działa blisko 40 prywatnych francuskich placówek, gdzie językiem nauczania jest francuski i do których uczęszcza niemal 30 tysięcy uczniów. Ponad 60% z nich to marokańskie dzieci.

W latach 60. ubiegłego stulecia w wyniku strajków licealistów i studentów m.in. w stolicy kraju, Rabacie, rozpoczęła się zarówno arabizacja szkolnictwa jako wyraz odrzucenia języka kolonizatora, jak i jego islamizacja. Proces pełnej arabizacji wszystkich przedmiotów cyklu nauczania podstawowego i średniego rozpoczął się od zamknięcia francuskiej sekcji filozofii na Uniwersytecie w Rabacie i arabizacji wydziałów historii i nauk humanistycznych w 1973 roku, a zakończył w 1989 [za: P. VERMEREN, s. 60].

W 1978 roku na Uniwersytecie w Rabacie powstał pierwszy wydział nauk muzułmańskich/islamskich. Przedmioty humanistyczne i nauki społeczne były wykładane przez nauczycieli arabskich, natomiast język francuski służył (i służy do dziś) do uczenia matematyki i przedmiotów ścisłych na uniwersytetach, w instytutach technicznych i szkołach zawodowych.

System edukacji w Maroku podlega Ministerstwu Edukacji Narodowej i Młodzieży oraz Ministerstwu ds. Islamu. Obowiązek szkolny został wprowadzony po odzyskaniu niepodległości przez Maroko. Szkolnictwo składa się z: okresu przedszkolnego (4-6 lat, przedszkole obowiązkowe), szkoły podstawowej (6-12 lat), szkoły średniej (na którą składa się 3-letni cykl nauki kolegialnej, odpowiednik polskiego gimnazjum, dla osób w wieku 12-15 lat, zwany *Collège*, oraz 3-letni cykl nauki kwalifikującej, odpowiednik polskiego liceum, zwany *Lycée*, do którego uczęszcza się w wieku 15-18 lat). Oba cykle szkoły średniej kończą się egzaminem.

W okresie przedszkolnym rodzice mają do wyboru 2 typy placówek: prywatne przedszkola (głównie w miastach) oraz szkoły koraniczne, nad programem których czuwa Ministerstwo ds. Islamu. Tu dzieci przygotowywane są do szkoły podstawowej poprzez naukę czytania i pisanie oraz podstaw liczenia.

W języku arabskim szkoła jest popularnie zwana medresą – مدرسة (czyt. madrasa). Pierwotnie pod tym pojęciem rozumiano teologiczną szkołę muzułmańską, mieszczącą się przy meczecie, gdzie nauczano Koranu. Obecnie słowo to odnosi się do każdej placówki, świeckiej lub religijnej, związanej ze szkolnictwem szczebla podstawowego.

Nauczyciel (*muhalim*) cieszy się w społeczeństwie poważaniem, ale jest, zawodem nisko płatnym. *Talaba* to w języku arabskim słowo określające ucznia. W 2003 roku dyskusję wywołała zapowiedź ministra edukacji o planowanym wprowadzeniu mundurków szkolnych. Niektóre szkoły podporządkowały się decyzji władz, w innych doszło do ożywionych dyskusji, tym bardziej że uczniowie szkół arabskich, zarówno dziewczynki, jak i chłopcy, mają już obowiązek noszenia białych fartuchów.

W wyniku arabizacji i islamizacji szkolnictwa podstawową cechą edukacji w Maroku jest kształtowanie osobowości ucznia według zasad religii muzułmańskiej, a ponadto podkreślanie elementów arabskich w historii kraju (m.in. arabizacji Bliskiego Wschodu). Dlatego nie można mówić o szkolnictwie w takim rozumieniu, w jakim występuje ono na Zachodzie (bibliografia: 1b). W przedszkolach arabskich głównym przedmiotem jest nauka recytacji Koranu i reguł islamu i odbywa się oczywiście w języku arabskim, świętym języku Koranu i każdy muzułmanin musi go znać (za bibliografia: 2b). Nie dotyczy to oczywiście wspomnianych wcześniej placówek, w których językiem nauczania jest francuski.

Dzieci marokańskie są uzdolnione językowo. Ma to związek z dorastaniem w środowisku, gdzie drugim językiem administracji obok arabskiego jest francuski. Nauka tego języka rozpoczyna się już w trzeciej klasie podstawowej, w wieku 8 lat. Dzieci zapoznają się z dwoma zapisami alfabetu: arabskim i łacińskim, a dla tych, którzy uczą się języka berberyjskiego w niektórych szkołach podstawowych – również z alfabetem berberyjskim.

Dzieci berberyjskie chcące wydostać się z kręgu rodzinnego i coś osiągnąć w życiu muszą nauczyć się języka arabskiego. Większość Marokańczyków, oprócz kobiet na wsiach i starszych osób, jest więc dwujęzyczna bądź zna podstawy języka francuskiego umożliwiające porozumiewanie się w stopniu podstawowym.

Angielski i hiszpański to dwa kolejne języki, których nauka jest obecna w Maroku. Angielski jest obecny w szkołach z racji swojego statusu języka numer jeden na świecie, języka globalnego, a także dzięki rozwojowi turystyki. Nauka języka hiszpańskiego związana jest z krótką obecnością Hiszpanów w Maroku (północne Maroko), emigracją zarobkową Marokańczyków na Półwysep Iberyjski oraz kontaktów handlowo-kulturalnych między Marokiem a Hiszpanią.

Niewątpliwie znajomość języków w Maroku jest, obok obecności francuskiej za protektoratu i utrzymaniem języka francuskiego w administracji, związana z rozwojem turystyki. Turystyka to sektor gospodarki, na który kładziony jest w ostatnich latach ogromny nacisk, ważny dla podniesienia poziomu życia i ogólnego rozwoju tego kraju.

W pierwszych latach XXI wieku, a więc już za rządów nowego (bardziej liberalnego i otwartego na zmiany) króla Mohammeda VI, nastąpiło kilka zmian w szkolnictwie. Były to: powrót filozofii do szkół, reforma programów szkolnych, wprowadzenie języka berberyjskiego (*tamazight*) do szkół podstawowych, uaktywnienie meczetów w rozbudzeniu religijnym dzieci i walka z analfabetyzmem.

Główną bolączką aktualnych rządów króla Mohammeda VI jest analfabetyzm. Spadł on znacząco w porównaniu z latami 60. XX wieku, kiedy to wynosił aż 89%, jednakże pozostaje na bardzo wysokim poziomie – osiąga około 40% osób dorosłych, czyli do 9 milionów osób. Analfabetyzm dotyczy w szczególności dziewczynki (w 2004 roku ¾ kobiet było analfabetkami) oraz środowiska wiejskie.

Pomimo obowiązku szkolnictwa dzieci do lat 13 duży odsetek młodych osób przestaje chodzić do szkoły, szczególnie w środowisku wiejskim i wśród jeszcze nielicznych nomadów z pustyni prowadzących koczowniczy tryb życia. Wskaźnik zaniechania szkolnictwa jest bardzo wysoki w porównaniu z innymi krajami arabskimi, jak Algieria, Oman, Egipt czy Tunezja. Na poziomie szkolnictwa

podstawowego wynosi on ok. 22% (2006 r.) i w większym stopniu dotyczy dziewczynek niż chłopców.

Kolejnym problemem jest wysoki wskaźnik powtarzania klas, ok. 12% na poziomie szkolnictwa podstawowego, przy czym wyższy jest on wśród chłopców niż u dziewczynek.

Analfabetyzm, wskaźnik zaniechania edukacji i powtarzanie klas to trzy podstawowe problemy mające wpływ na poziom szkolnictwa w Maroku, a wszelkie projekty wielokierunkowe, realizowane w Maroku przez międzynarodowe organizacje w zakresie edukacji lub na które przeznaczane są pieniądze z Banku Centralnego, są skierowane właśnie na ich zmniejszanie. Do tego dochodzi jeszcze aspekt różnicy między płciami, który nadal jest głęboko zakorzeniony w kulturze marokańskiej (o czym będę pisała poniżej).

Dzieci porzucają szkołę z różnych powodów. W regionach wiejskich rodziców bardzo często nie stać na materiały dydaktyczne, plecak, odpowiedni ubiór dziecka. W regionach zamieszkałych w dużej mierze przez Berberów (góry Rif na północy Maroka oraz Atlas Średni i Wysoki, czyli duży obszar kraju), w regionach górzystych, na terenach wiejskich i w wioskach berberyjskich zwanych w języku arabskim *duar* dzieci posługują się wyłącznie jednym z dialektów berberyjskich i najczęściej, przystępując do pierwszej klasy, nie znają arabskiego. Nie odnajdują się w systemie szkolnictwa, gdzie głównym językiem nauczania jest właśnie ten język. Należy mieć na uwadze, że aż dla około 40% mieszkańców Maroka berberyjski w jego czterech głównych dialektach stanowi język ojczysty. Nieznajomość języka arabskiego czy francuskiego przez berberofonów monolingwalnych automatycznie powoduje, że są włączeni do grupy analfabetów¹. Odwrotna sytuacja występuje wśród rodzin berberyjskich mieszkających w miastach, gdzie rodzice posługują się językiem arabskim, a dzieci w języku ojczystym znają już tylko pojedyncze zwroty grzecznościowe czy niektóre słowa używane na co dzień. Są to już zarabizowani Berberzy.

¹W szkołach arabskich w Maroku nie uczy się języka arabskiego dialektalnego, a język berberyjski w niektórych placówkach. W mass mediach berberyjski jest traktowany dość marginalnie, aczkolwiek istnieją programy w radio RTM w językach berberyjskich, a od sierpnia 2004 jest nadawany dziennik telewizyjny w trzech dialektach berberyjskich. Istnieją też 3 tytuły gazet w języku berberyjskim. W 2001 powstał Instytut Królewski Kultury Amazigh w Rabacie, a w 2011 w nowej konstytucji Maroka powstał zapis o przyszłym ustanowieniu języka berberyjskiego drugim językiem urzędowym Maroka, obok arabskiego.

Wysoka absencja w szkołach wynika również z mocno zakorzenionego w społeczeństwie marokańskim systemu patriarchalnego oraz miejsca kobiety w rodzinie. Rodzice w pierwszej kolejności posyłają do szkoły synów i to chłopcy mają pierwszeństwo w kontynuacji edukacji. W środowiskach wiejskich dziewczynki często kończą edukację na ostatniej klasie szkoły podstawowej i to od decyzji ojca zależy, czy edukację będą kontynuować. Najczęściej rodziny nie stać na wysyłanie córek do kolejnych klas: muszą one zajmować się młodszym rodzeństwem, wykonywać podstawowe prace domowe, przynosić wodę, paść owce, zbierać drzewo na opał. Niekiedy jednak, pomimo dobrych wyników w nauce i możliwości finansowych, siła tradycyjnych przekonań o miejscu kobiety w rodzinie jest tak mocna i szacunek wobec decyzji ojca, brata czy wuja jest tak silnie wpojony, że miejsce kobiety pozostaje w domu. Rodzina łoży natomiast na edukację syna jako przyszłego żywiciela rodziny. To on częściej będzie kończył uniwersytet, po którym będzie miał szanse wyemigrować do Francji, Hiszpanii, Belgii czy innego kraju europejskiego i przesyłać rodzinie pieniądze.

W Maroku istnieje około 20 szkół wyższych, państwowych i prywatnych. Naukę na tym szczeblu kontynuuje 11% podejmujących naukę. Przyjęcie na studia odbywa się na podstawie wyników matury lub drogą konkursu. Warto zwrócić uwagę na dwa ciekawe istniejące obok siebie elementy nadające odrębny charakter krajowi, którym się zajmujemy, a świadczące o jego bogactwie kulturowym. Naukę w Maroku podejmuje wielu studentów z Czarnej Afryki. Pochodzą oni z takich krajów, jak Kongo, Benin, Nigeria, Gabon czy Kamerun. Szczególnie duży procent czarnoskórych studentów studiuje w Oujdzie (północny-wschód Maroka), w Rabacie i Casablance.

Nauka w Maroku umożliwia im zdobycie wykształcenia na dobrych uniwersytetach, poznanie kultury i społeczeństwa arabskiego. Niektórzy wracają do swoich krajów, inni emigrują do Europy. To zjawisko przyczynia się niewątpliwie do przenikania nowych elementów afrykańskich w społeczeństwie marokańskim, wymiany kulturowej, bogactwa językowego, kulturowego, większego otwarcia na Afrykę i jej problemy przez Marokańczyków.

W Maroku istnieje jeden z najstarszych uniwersytetów świata - uniwersytet, a zarazem meczet Al-Karawijjin, pochodzący z 859 roku. Znajduje się on w Fezie. To

centrum uniwersyteckie jest ośrodkiem zarówno studiów nad religią, jak i różnych dziedzin nauki, z filiami w różnych miastach marokańskich, z nastawieniem na studia muzułmańskie.

Dzieci w Maroku są więc od małego nastawione na odmienność, wielokulturowość i wielojęzyczność. I chociaż szkoła jest zarabizowana, to jednak otaczająca ją rzeczywistość wymaga otwartości na elementy berberyjskie, europejskie i afrykańskie, obecne w przestrzeni publicznej i kulturowej Maroka.

Tekst: Agnieszka Krześniak

Zdjęcia: Agnieszka Krześniak, wikimedia.org.

Podczas pisania artykułu korzystałam z następującej bibliografii:

1a. Dominique Borne, *Ecole et religion*, [w:] *Revue internationale d'Education*, Sevres, No 36, lipiec 2004.

2a. Pierre Vermeren, *Histoire du Maroc depuis l'indépendance*, éditions La Découverte, Paryż 2006.

oraz stron internetowych polskich i francuskich :

1b. <http://www.amazighworld.org/countries/morocco/documents/enseignement/index.php>

2b. <http://dancingwithcamels.wordpress.com/2012/09/15/edukacja-w-maroku/>

3b. <http://www.portail-prof.org/modules/news/article.php?storyid=326>

Fundacja Edukacji Międzykulturowej

Projekt Mini Festiwalu Edukacji Globalnej

www.miedzykulturowa.org.pl

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2012 r.